

ΕΞΩΠΙΟΛΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ 2000 • ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΙΣ

ΣΕΛΙΔΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΙΤΟ ΠΑΤΡΙΚΙΟ:

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ, συνέντευξη με τον ΒΑΣΙΛΗ ΚΑΡΓΑ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ:

ΗΛΙΑΣ ΚΕΦΑΛΑΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ
ΚΑΡΤΕΡΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΙΩΑΝΝΙΔΙ
ΕΛΕΝΗ ΚΟΝΙΔΑΡΗ,
ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ ΤΑΜΠΙΑΚΗΣ

ΠΟΙΗΣΗ:

ΓΑΛΗΝΗ ΡΕΚΑΛΙΔΟΥ,
ΝΤΟΣΤΕΝΑ ΑΓΓΕΛΟΒΑ-ΛΑΒΕΙ
(μτφ. ΖΝΤΡΑΒΚΑ ΜΙΧΑΪΛΟΒΑ
Χ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΔΗΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤ
ΒΟΥΖΗΣ, ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΙΧΑΣ,
ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΑΞΕΒΑΝΙΑΔΗΣ,
ΑΛΚΑΙΟΣ - ΑΝΑΚΡΕΟΝΤΑΣ
(μτφ. ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΝΑΚΑΣ)

ΜΕΛΕΤΗ:

- ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ
για τον Καστοριάδη και τον Στίν
- ΘΑΝΑΣΗΣ Β. ΚΟΥΓΚΟΥΛΟΣ
για την ποίηση της Ι. Φιλιππίδου
- LUMBALA F. KABASELE
για τη θρησκεία της αρχαιότητας
στη Σαμοθράκη
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΤΣΑΡΗΣ
για τη νεκρώσιμη ακολουθία

ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ:

Γ. Δ. ΠΑΓΑΝΟΣ (για Σ. Δημητρίου)
Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ (για Χρ. Μαλεβίτση και Β. Δ. Αναγνωστόπουλο)

ΧΡΟΝΙΚΑ:

ΕΛΕΝΗ ΣΤΟΥΜΠΟΥ (για τον ζωγράφο Ν. Θωμά),
ΕΛΕΝΗ ΚΟΝΙΔΑΡΗ (για το λογοτεχνικό υπερκείμενο)

ΤΕΥΧΟΣ 14

Μετεώρη κραυγή: η ποιητική παρουσία της Ιωάννας Φιλιππίδου*

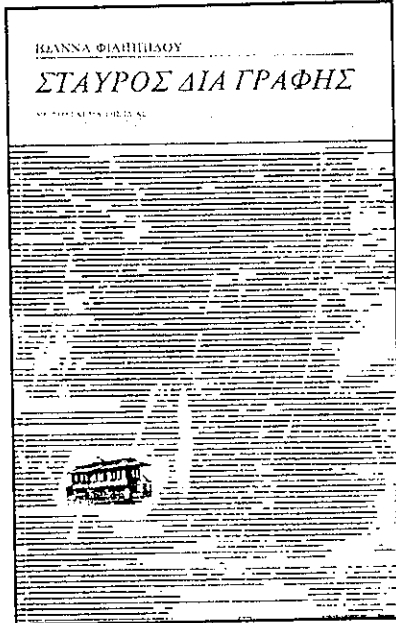
Η Ιωάννα Φιλιππίδου, κόρη της ερευνήτριας και συλλέκτριας λαογραφικού υλικού Ελένης Φιλιππίδου¹, γεννήθηκε στην Αλεξανδρούπολη το 1953. Έδωσε τραγικό τέλος στη σύντομη ζωή της την πρώτη μέρα του φθινοπώρου του 1999, πηδώντας στο κενό από την ταράτσα κάποιας πολυκατοικίας των βόρειων συνοικιών της Αλεξανδρούπολης, κοντά στις γραμμές του τρένου. Αυτός ήταν ο δικός της τρόπος για να κρατήσει θέση στο τελευταίο μεγάλο ταξίδι αποχαιρετώντας σπαραχτικά, στα σαράντα έξι της χρόνια, τη γενέθλια πόλη. Από το 1972 έως το 1979 σπούδασε γλυπτική και εικαστικά στην Ελλάδα και τη δεκαετία του '80 περιπλανήθηκε στην Ευρώπη, συνεχίζοντας τη μελέτη της τέχνης και παρουσιάζοντας δουλειά της σε εκθέσεις και συμπόσια². Στα μέσα της επόμενης δεκαετίας έκλεισε τις συνεχείς μετακινήσεις επιστρέφοντας στην ιδιαίτερή της πατρίδα, όπου και συμμετείχε ενεργά στα τοπικά πολιτιστικά δράματα μέχρι την αναπάντεχη αυτοχειρία της.

Παρότι ήταν γνωστή στους καλλιτεχνικούς κύκλους κυρίως με

* Εισήγηση σε εκδήλωση για την ποιήτρια που οργάνωσε το βιβλιοπωλείο «Παπασωτηρίου» στην Αλεξανδρούπολη την Κυριακή 26 Μαρτίου 2000.

1. Για την Ελένη Φιλιππίδου βλ. το αφιέρωμα της *Ενδοχώρας* 40 (Μάιος - Ιούνιος 1995), σσ. 49 - 72.

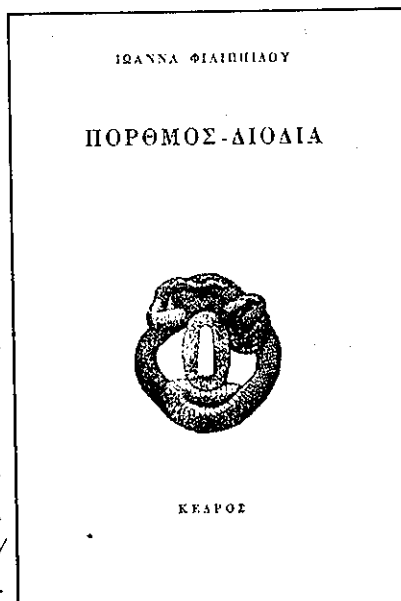
2. Ορισμένα βιογραφικά στοιχεία περιέχονται στο συνοπτικό και συγκινησιακά φορτισμένο σημείωμα: Μ. Μουτάφη, «Για την Ιωάννα τη Φιλιππίδου (1953 - 1999)», *Εξώπολις* 12 - 13 (1999 - 2000), σσ. 162 - 164· επίσης στην επιφυλλίδα: Β. Αυδίας, «Της Ιωάννας», εφ. *Η Πρώτη* (Αλεξανδρούπολη), 3 Μαΐου 2000.



την ιδιότητα της γλύπτριας, η Ιωάννα Φιλίππιδου άφησε ένα μικρό αλλά αξιόλογο ποιητικό έργο. Μάλιστα, η ποιότητα του λόγου της και η συνέπεια με την οποία αντιμετώπιζε την ποιητική λειτουργία μας οδηγεί να προσθέσουμε τον τίτλο της ποιήτριας στο βιογραφικό της όχι ως πάρεργο αλλά ως παράλληλη και ισοβαρή, με τη γλυπτική, καλλιτεχνική της δραστηριότητα. Δημοσίευσε μόλις δύο συλλογές, και τις δύο το 1979, σε ηλικία είκοσι έξι ετών. Η ταυτόχρονη εμφάνισή της με δύο βιβλία σημαίνει, προφανώς,

μακρά προετοιμασία αλλά και έντονη ανάγκη να καταθέσει την προσωπική της εκδοχή για μια εποχή που γρήγορα και τραυματικά ακύρωσε τα οράματα των τότε νέων ανθρώπων: από την ευφορία των γεγονότων του Πολυτεχνείου και την απατηλή εντύπωση νίκης στη μεταπολιτευτική διάψευση και την επικράτηση της καταναλωτικής υστερίας. Φαίνεται, λοιπόν, πως είχε συσσωρευτεί μέσα της ένας πνευματικός όγκος εμπειριών που δικαιολογεί τη διπλή ποιητική της εκδήλωση μέσα στο ίδιο έτος.

Στη Θεσσαλονίκη κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Εγνατία και την πρωτοποριακή σειρά Τραμ / Λογοτεχνία (αριθμός 66), που διη-



ύθνε ο πεζογράφος Γιώργος Κάτος, τη συλλογή Σταυρός δια γραφής με είκοσι εννέα ποιήματα και δύο δικά της σχέδια. Στην Αθήνα εξέδωσε, το Δεκέμβριο του 1979 από τον Κέδρο, τη συλλογή Πορθμός - Διόδια με πενήντα ένα ποιήματα. Ενδεχομένως η εκδοτική σειρά να είναι αντίστροφη, εξαιτίας τυπογραφικών κωλυμάτων, αλλά τόσο σύμφωνα με πληροφορίες που συγκέντρωσα όσο και από ενδοκειμενικούς παράγοντες, οι οποίοι θα γίνουν αντιληπτοί στη συνέχεια, ο Σταυρός δια γραφής περιέχει υλικό που προηγείται χρονικά. Ακολούθησαν λιγιστές συνεργασίες σε περιοδικά. Γνωρίζω τρεις τέτοιες περιπτώσεις: έξι ποιήματα στον ετήσιο τόμο Ποίηση '80³, δύο πεζόμορφα ποιήματα στο τεύχος 105 της Λέξης το 1991⁴ και δύο αφηγηματικά κείμενα, με ποιητική ωστόσο διάθεση, στο τεύχος 110 πάλι της Λέξης το 1992⁵, που ήταν αφιερωμένο στην ελληνική λογοτεχνία της διασποράς. Σημειώνω ότι: α) όλα τα ποιήματα δεν υπερβαίνουν την έκταση της σελίδας με εξαίρεση από ένα σε κάθε συλλογή που καταλαμβάνει μία και μισή σελίδα⁶ άρα η άκρα συμπίκνωση αποτελεί τον εκφραστικό της τρόπο, β) και τα δύο περιοδικά που συνεργάστηκε διευθύνονταν από τους Αντώνη Φωστιέρη και Θανάση Νιάρχο και γ) από την περίοδο της ποιητικής ζήτησης 1979 - 1980 μεσολαβούν ένδεκα ολόκληρα χρόνια μέχρι την επόμενη δημοσίευση, η οποία όμως δεν έμεινε μετέωρη αλλά σε διάστημα μικρότερο του ενός χρόνου συμπληρώθηκε με καινούργια και, όπως εκ των υστέρων φάνηκε, τελευταία.

Δεν είμαι σε θέση να βεβαιώσω ότι η παραπάνω εικόνα της λογοτεχνικής πορείας της Ιωάννας Φιλίππιδου δεν μεταβάλλεται από ανέκδοτο αρχαιακό υλικό⁶ ή από λανθάνουσες δημοσιεύσεις σε ελ-

3. 1980, σσ. 115 - 117.

4. Σεπτέμβρης - Οκτώβρης '91, σσ. 670 - 671.

5. Ιούλιος - Αύγουστος '92, σσ. 502 - 506.

6. Ηδη έχουν εντοπιστεί δύο ανέκδοτα χειρόγραφα με αφηγηματικά κείμενα πολύ κοντινά στην ποιητική γραφή. Φέρουν τους τίτλους: Αβέλ, Αβελάδος, Αβεσσαλώμ (γαϊτανάζει θεματολογικά και υφολογικά με το δημοσιευμένο Ελιέζερ, Λέξη 110, ό.π.) και Ο Προφήτης, ο Μάρτυρας κι ο Τηλεγραφητής.

ληνικά ή ξενόγλωσσα περιοδικά. Πάντως, αν λάβουμε υπόψη τα προαναφερόμενα εργογραφικά στοιχεία, το σύνολο του δημοσιοποιημένου έργου της απαρτίζεται από ενενήντα λογοτεχνικά κείμενα και μπορεί να διακριθεί σε δύο, χρονολογικά και μορφολογικά, ευκρινείς φάσεις. Η πρώτη αφορά το τέλος της δεκαετίας του '70, είναι ποσοτικά γονιμότερη και περιλαμβάνει ογδόντα έξι ποιήματα. Η δεύτερη εκδηλώνεται στις αρχές της δεκαετίας του '90 και συντίθεται από τέσσερα μόνο κείμενα, τα οποία όμως διαφοροποιούνται αισθητά από τα προηγούμενα, εφόσον πραγματώνουν μια στροφή από το στιχοποιημένο ποιητικό λόγο στον πεζόμορφο ή και στον πεζό. Από την άλλη πλευρά και οι δύο φάσεις είναι εξαιρετικά σύντομες, τουλάχιστον από εκδοτική άποψη. Αυτό, πιθανώς, εξηγείται από το γεγονός ότι τόσο στις περιόδους ποιητικής παραγωγής όσο και σε εκείνες της σιωπής βρίσκει παράλληλες διεξόδους και σε άλλες μορφές τέχνης.

Η κριτική στάθηκε φειδωλή απέναντί της αλλά η περίπτωση της δεν αγνοήθηκε, χωρίς βέβαια να ξεπεραστεί το επίπεδο της απλής επισήμανσης. Ο Θανάσης Μουσόπουλος ξεχώρισε τη συγχροτημένη της γενική παρουσία και την ωριμότητά της⁷ ενώ ο Μιχάλης Μερακλής διέκρινε κάποια θεματολογική εμμονή στο κλειστό περιβάλλον του δωματίου, που το χαρακτήρισε χώρο για νεκρούς - ζωντανούς και ιδίωρρυθμο τάφο⁸. Ακόμη, ο Ευριπίδης Γαραντούδης την συμπεριέλαβε στον «Ονοματικό και εργογραφικό κατάλογο ποιητών της γενιάς του '70» που διανεμήθηκε σε σχετικό μάθημα του Δ.Ν. Μαρωνίτη το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 1985 - 1986 στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Στο μεταίχ-

7. Θ. Μουσόπουλος, «Συνοπτική ιστορία θρακικής λογοτεχνίας», *Θρακική Επετηρίδα* 1 (1982), σσ. 204, 211 - 212· ο ίδιος, «Γυναικίος λόγος στη Θράκη», *Θρακικά Χρονικά* 39 (1984), σ. 40.

8. Μ.Γ. Μερακλής, *Σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία 1945 - 1980. Μέρος πρώτο - ποίηση*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1987, σ. 300.

μο της ίδιας ποιητικής γενιάς την κατατάσσει και η Μαρία Ψάχου στην υπό εκπόνηση διδακτορική της διατριβή για τους ποιητές του 1970⁹. Η ένταξη και η σχέση της με το κλίμα της «γενιάς του '70» καθώς και η ανάδυση του θανάτου στην ποίησή της, παράμετροι που καταγράφηκαν από την κριτική, θα μας απασχολήσουν συστηματικότερα εδώ.

Η «γενιά» ως ταξινομικό σχήμα χρησιμοποιήθηκε σε βαθμό κατάχρησης στην ανάγνωση της μεταπολεμικής ποίησης και προκάλεσε περισσότερα προβλήματα απ' όσα υποθετικά έλυne, όμως επιβλήθηκε από κριτικούς και ποιητές και καθιερώθηκε παρά τις ομολογουμένως πολλές ενστάσεις¹⁰. Σε αδρές γραμμές η τοποθέτηση ενός ποιητή στο πλαίσιο της γενιάς υπακούει κατά βάση σε εξωτερικά κριτήρια και δευτερευόντως σε εσωτερικά. Για τη «γενιά του '70» ή «γενιά της αμφισβήτησης» ή «τρίτη μεταπολεμική γενιά» οι προβλεπόμενοι εξωτερικοί όροι είναι: η χρονολογία γέννησης να εμπίπτει στο διάστημα 1940 - 1955 και η πρώτη εμφάνιση με βιβλίο να έχει συμβεί μεταξύ 1967 - 1974¹¹. Τα ενδοκειμενικά χαρακτηριστικά της γενιάς μπορούν να οριστούν συνοπτικά και αφαιρετικά ως εξής: στάση άρνησης και αντίστασης στην περιρρέουσα κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα, αντικομοφορισμός απέναντι στο κατεστημένο, αίσθηση τρόμου και πανικού, συγκερασμός αντιφατικών επιδράσεων (από το μεσοπόλεμο, τη «γενιά του '30» και την «πρώτη μεταπολεμική γενιά» έως τον ευρωπαϊκό και αμερικάνικο μοντερνισμό του '60), υπονόμηση της γλώσσας και δια-

9. Προφορική πληροφορία της κ. Μαρίας Ψάχου.

10. Για το ζήτημα και τη σχετική του βιβλιογραφία βλ. Ε. Γαραντούδης, «Επίμετρο: η νεότερη ελληνική ποίηση (1980 - 1997)», *Ανθολογία Νεότερης Ελληνικής Ποίησης 1980 - 1997. Οι στιγμές του νόστου*, ανθολόγηση Ε. Γαραντούδης, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1998, σσ. 194 - 202.

11. Α. Ζήρας, «Προσεγγίσεις στη νεώτερη ποίηση (1965 - 1980)», *Νεώτερη Ελληνική Ποίηση (1965 - 1980)*, εισαγωγή - ανθολόγηση Α. Ζήρας, εκδ. Γραφή, Αθήνα 1979, σσ. 11 - 38.

μόρφωση ενός γλωσσικού ιδιώματος όπου κυριαρχούν η εριστικότητα, η ειρωνεία, ο σαρκασμός και ο ωμός ρεαλισμός του αγοραίου ή τεχνικού λεξιλογίου και της διαφήμισης¹².

Η γραμματολογική κατάταξη της Ιωάννας Φιλιππίδου στη «γενιά του '70» σαφώς εξαρτάται από τη σύγκλιση ή την απόκλιση της ως προς τα διακριτικά γνωρίσματα που αναφέρθηκαν. Σε ό,τι αφορά τα εξωγενή τεκμήρια ανήκει εντός του ηλιακικού κύκλου των ποιητών, όπως προκύπτει από το έτος γέννησης (1953), αν και προσεγγίζει το τελικό του άκρο. Δεν πληροί, όμως, απόλυτα τη δεύτερη προϋπόθεση, δηλαδή απομακρύνεται από το βασικό χρονικό πυρήνα πρώτης εμφάνισης της γενιάς κατά μία πενταετία (από το έσχατο 1974 στο 1979). Βέβαια υπάρχουν και άλλα παραδείγματα καθυστέρησης, όπως ο Μιχάλης Γκανάς (Ανάθιστος Δείπνος 1978) ή ο Ερρίκος Μπελιές (Εγκόλπιο 1979), και εξάλλου τα ευρύτερα όρια απλώνονται σε όλη τη δεκαετία του '70. Μερική και όχι πλήρης συμπόρευση παρατηρείται και στα πιο κρίσιμα ενδογενή σημεία. Κοντύτερα φαίνεται να βρίσκεται η συλλογή Σταυρός δια γραφής ενώ στο Πορθμός - Διόδια το ύφος και η θεματική εκτρέπονται σε διαφορετικές κατευθύνσεις.

Ο Σταυρός δια γραφής είναι ένας αμφίσημος τίτλος με κοινό παρονομαστή, στη διπλή του ερμηνεία, το θάνατο μέσα από το μαρτυρικό σύμβολο του σταυρού: σταυρός διαμέσου της γραφής - δηλαδή γράφω, ζωγραφίζω, παριστάνω σταυρούς (θυμίζω πως ο Καρωτάκης εξομολογείται: και γράφω με το δάχτυλο σταυρούς) και

12. Πέρα από την εισαγωγή στην ανθολογία του Ζήρα για τα χαρακτηριστικά της «γενιάς του '70» βλ. και: Α. Αναγνωστάκη, «Το στοιχείο της σάτιρας και του γούμου στη νεώτερη ποιητική γενιά», *Η κριτική της Παντομίμας* (1970 - 1975), εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1977, σσ. 41 - 68· Β. Στεριάδης, «Το γλωσσικό ιδίωμα της γενιάς του '70», *Πρακτικά Έκτου Συμποσίου Ποίησης: Νεοελληνική Μεταπολεμική Ποίηση* (1945 - 1985), εκδ. Γνώση, Αθήνα 1987, σσ. 483 - 491· Δ.Ν. Μαρωνίτης, «Ποιητική γενιά του '70», *Μέτρα και μικρά, περιοδικά και εφημέρα*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1987, σσ. 230 - 246· Κ.Γ. Παπαγεωργίου, *Η γενιά του '70. Ιστορία-Ποιητικές διαδρομές*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1989.

σταυρός διαγραφής - δηλαδή διαγράφω, σβήνω, απαλείφω με ενδιάμεσο όργανο το σταυρό. Στο ομότιτλο εναρκτήριο ποίημα απαντώνται ταυτοχρόνως και οι δύο σημασίες στον τίτλο και στον έκτο στίχο :

ΣΤΑΥΡΟΣ ΔΙΑ ΓΡΑΦΗΣ

*Σπέρτα κρατικών μονοπωλίων
διοξείδια των συμφώνων συριστικά
άνθρακες
με τον πρώτο δείκτη σκληρότητας
που ορίζει
σταυρούς διαγραφής
σβούρες ομόκεντρες
καρκινικές επιγραφές απόγνωσης ... (σ. 9)*

Στο σύνολο της συλλογής το ποιητικό υποκείμενο επιλέγει την ηχηρή αποχή και ασκεί όριμεια κριτική στα κοινωνικά τεκταινόμενα. Παρά την επιφανειακή απόσυρση στον ιδιωτικό του περίγυρο αρθρώνει τελικά έναν βαθύτατα πολιτικό στοχασμό που καταγγέλλει τον απάνθρωπο μεταβιομηχανικό κόσμο:

*Σχέσεις ανθρώπινες σαν τα γεφύρια της Άρτας
Μετέωρες φράσεις - σπασμένες
Τις παίρνει το ποτάμι
σε παίρνει και σένα
που κλείνεις τα μάτια να μη σε δούνε... (σ. 14)*

Ο αποτροπιασμός για την παράλογη καθημερινότητα [Τά-κα, τά-κα, τά-κα / στο αμετάκλητο / Η φρίκη είναι ραπτομηχανή (σ. 28)] υποδηλώνεται με τη χρήση καυστικής ειρωνείας [Πόσο ποίηση βάζετε στον καφέ σας; / Πόσα στεφάνια καπνού στην κόμη σας; (σ. 12)], την κωμική ανάμειξη καθαρευουσιάνικων τύπων με νεολογισμούς και την ενσωμάτωση τετριμμένων λέξεων [άσπρη κιλότα της Μαρίας (σ. 31)] και επιστημονικής ορολογίας [Βυζαντινή

μου θαλοδομία - ανάσκελη / Η ψυχανάλυση, μια πέτρα στα νεφρά (σ. 34)], τεχνάσματα που αποδίδουν τον ολοένα και πιο αλλότριο χαρακτήρα της σύγχρονης ζωής. Με άλλα λόγια, ο Σταυρός διαγραφής, διατηρώντας βέβαια το προσωπικό στίγμα της ποιήτριας, συνδέεται αρμονικά με τις υφολογικές και γλωσσικές συμβάσεις της «γενιάς του '70».

Στο Πορθύριος - Διόδια, τίτλος και πάλι υπομνηστικός του θανάτου λόγω παραπομπής στο αρχαίο πορθυρίο των ψυχών, η απομονωτική τάση και η εσωστρέφεια μεγεθύνονται, χωρίς να χάνεται οποιαδήποτε επαφή με το συλλογικό «γίνεσθαι» και χωρίς να εξαφανίζονται εντελώς οι πολιτικοί υπαινιγμοί. Τα πάντα, όμως, μετακινούνται στην περιοχή της περίκλειστης ιδιώτευσης και του τραγικού. Δεν είναι τυχαίο πως υπάρχουν τρεις αναφορές στην αυτοκτονία και γενικότερα η νεκρική ατμόσφαιρα στοιχειώνει σχεδόν κάθε ποίημα. Η ειρωνεία μετατρέπεται σε μελαγχολικό αυτοσαρκασμό [Η θλίψη μου είναι τραυτικό πολυτελείας / φτιαγμένο με ατλάζι και Λατινικά ονόματα (σ. 12)] και η δράση περιορίζεται ασφυκτικά σε ασφαλέστερους αλλά και αποπνικτικούς χώρους, που είτε ανακοινώνονται ρητά είτε υπονοούνται, όπως το δωμάτιο [Αδείασα το δωμάτιο / έτσι ξαφνικά πέταξα τα πάντα / απ' τ' ανοιχτό παράθυρο / Τα κτερίσματα των εποχών μου / τα σκοτωμένα λουλούδια / τους ποδήρεις της νηνεμίας (σ. 18)] ή το ανθοδοχείο [Μέρες στρωτές, θαλμένες σ' ανθογυάλι (σ. 33)]. Πρόκειται για μια ηθελτημένη αυτοεξορία, η οποία συνοδεύεται από σημαντικότερες εσωτερικές μεταβολές.

Συγκεκριμένα, επιχειρείται μια υποκειμενική θέαση της ιστορίας και του μύθου με την αναδιαπραγμάτευση ικανού αριθμού μυθολογικών προσώπων, αρχαιολογικών αντικειμένων και ιστορικών στιγμών, όπως για παράδειγμα του Προκρούστη, των Λωτοφάγων, της Κασσάνδρας, της Αριάδνης, των «επιθανάτιων» Menhir, ενός ακρόπρωρου τρίρεος, της πτώσης της Ιεριχούς ή του εμπρησμού της Ρώμης. Πολλαπλασιάζεται η διακειμενικότητα καθώς η ποιήτρια συνομιλεί ευθέως και πλαγίως με πλήθος λογοτεχνών, έργων και λογοτεχνικών ηρώων. Παραθέτω ενδεικτικά την Αποκάλυψη του

Ιωάννη (κεφ. ιγ' 4), τις ιερές γραφές, το σαιξπηρικό δράμα Ρωμαίος και Ιουλιέτα, τον Ντόριαν Γκρέι του Όσκαρ Γουάιλντ, τον Ελύτη, τον Σεφέρη, τους υπερρεαλιστές και ιδίως, για ευνόητους λόγους, τον Καρυωτάκη. Από το διάλογο με τον τελευταίο μπορούμε να εστιάσουμε στο ποίημα Γλάροι κι Αυτόχειρες (σ. 7), μακρινό επίγονο του Ιδανικοί Αυτόχειρες, και στο στίχο παιχνίδια γερασμένων παιδιών (σ. 26), παραλλαγή του καρυωταικικού παράξενο παιδάκι γερασμένο από τα Νηπενθή. Ειδικό ρόλο στη δοκιμαζόμενη συζήτηση με την τέχνη κατέχει φυσικά η γλυπτική προσδίδοντας μια απτική υπόσταση:

Απτερος Νίκη στιγμής ρευστής
της τήξεως των μετάλλων
με το δυσβάσταχτο ειδικό βάρος
αμέτοχης κόρης

-ω, η θωπεία της παρειάς και των μαστών της - (σ. 14)

Επίσης συρρικνώνεται η γλωσσική πρόκληση με την υιοθέτηση πιο λόγιων μορφών, όπου η επίδραση του Ευαγγελίου είναι ορατή [Ειλητάρια από στόματα αγίων / πυκνά γραμμένα / λόγια γενεσμένα (σ. 52)]. Αυξάνεται η ρυθμικότητα και ο λυρικός τόνος ενώ κυριαρχεί ως θέμα η διαπλοκή του έρωτα και του θανάτου, που δίνονται σαν παραπληρωματικό ζεύγος:

ΕΦ' ΕΝΟΣ ΖΥΓΟΥ

Σταφιδιασμένες μέρες στο σακούλι
μετρημένα κουκιά
Μια λογική της ένταξης
Προχωράμε εφ' ενός ζυγού
Σε μακρά οδό απανδόχευτο
Προετοιμάζω τον μελλοντικό μου έρωτα
καθώς οι φρόνιμοι τον τάφο τους
πριν να πεθάνουν. (σ. 17)

ή άλλου:

Ω φτάνει πια / με το ίδιο πάθος που πεθαίνουμε / αγαπάμε (σ. 23)

κι ακόμη: μεταμορφώσεις των εραστών - δολοφόνων (σ. 49).

Αυτά τα καινούργια δεδομένα, που επαναλαμβάνονται σταθερά και στα έξι ολιγόστιχα ποιήματα στο περιοδικό *Ποίηση* '80, ωθούν κατά τη γνώμη μου την Ιωάννα Φιλιππίδου σε φυγόκεντρο κίνηση από τη «γενιά του '70». Η εσωστρέφεια, το κλειστό σκηρικό, η διεύρυνση του διακειμενικού ορίζοντα, ο πιο προσεγγμένος από πλευράς ρυθμού ελεύθερος στίχος και η διασύνδεση έρωτα και θανάτου, προτάθηκαν από τη φιλολογική κριτική και έρευνα, μεταξύ άλλων, ως τα συνθετικά χαρακτηριστικά μιας νεότερης γενιάς, της «γενιάς του '80» ή «γενιάς του ιδιωτικού οράματος», που ομαδοποιεί ποιητές γεννημένους από το 1956 έως το 1967¹³. Με την παρατήρηση αυτή δεν υπαινίσσομαι ούτε προτείνω διαφορετική γενεαλογική κατάταξη, απλώς επισημαίνω ότι η ποιήτρια δημοσιεύοντας σε μια οριακή καμπή για την ελληνική και παγκόσμια λογοτεχνία, την ασαφή εποχή του μεταμοντερνισμού¹⁴, έδειξε αξιοσημείωτη ευαισθησία στο να συλλάβει την αλλαγή του ποιητικού τοπίου.

Τα πεζόμορφα κείμενά της, που θεωρήσαμε ότι στοιχειοθετούν μια δεύτερη φάση, προεκτείνουν σε άλλη φόρμα τους ίδιους προσα-

13. Ε. Γαλαντούδης ό.π., σσ. 202 - 277 με πλούσια βιβλιογραφία για τη «γενιά του '80». Ν.Ι. Χουρδάκης, «Βιοθεωρητικές αναζητήσεις στη «γενιά του '80». Από την αντιφατικότητα και την αμηχανία στη διατύπωση ενός νέο - ανθρωπιστικού λόγου», εισαγωγή στην ανθολογία 43 ποιητές και 23 χαρακτες της γενιάς του '80, εκδ. Νέο Επίπεδο, Αθήνα 1997, σσ. 8 - 13 [το βιβλίο συνόδεψε ο μολόγο αφιέρωμα του περιοδικού *Νέο Επίπεδο* 26 (Ανοιξη - Καλοκαίρι '97)].

14. Α. Κάλφας, «Ποίηση και πραγματικότητα. Μεταμοντέρνος λόγος και ποιητική νοημοσύνη», *Νέο Επίπεδο* 26 (Ανοιξη - Καλοκαίρι '97), σσ. 17 - 18.

νατολισμούς του Πορθμός - Διοδία. Έχουν γραφτεί στο εξωτερικό, ορισμένα μάλιστα υπογράφονται από την Καρράρα της Ιταλίας, και είναι έντονα βιοματικά έως αυτοαναφορικά. Παρά την αφηγηματική τους ροή, διαθέτουν ποιητική δομή. Η κρυπτικότητα, ο σκοτεινός συμβολισμός, η ρυθμική επανάληψη και η σχετική έλλειψη λογικού ειρμού τα συγκρατούν στο δρόμο της ποίησης. Οι αντιθέσεις και εδώ βρίσκονται σε πρώτο πλάνο: νοσταλγία για τους οικείους και την πατρίδα μαζί με γοητεία για τον ξένο πολιτισμό, αντίχρυστη του έρωτα και συμπιλώση με το θάνατο.

Η ποίηση της Ιωάννας Φιλιππίδου τελικά στέκεται μετέωρη στο ενδιαμέσο των αναζητήσεων δύο γενιών και στο μεταίχμιο του συλλογικού και του ιδιωτικού, μα πάνω απ' όλα αιχμηρή και βασανιστικά αληθινή. Το κοινωνικό και προσωπικό δράμα συμπλέκεται σε μια πορεία αγωνίας που καταλήγει σε οδυνηρό αδιέξοδο :

Το δίλημμα

με μια φιλή και οξεία κραυγή

σπάζει τα μούτρα του

στο βάθος τοίχος ... (Ποίηση '80, σ. 117)

Η αιχμηρότητα και ο άφατος πόνος της συγγενεύει με τη φωνή του άλλου τραγικού αυτόχειρα της «γενιάς του '70», του Αλέξη Τραϊανού¹⁵, ο οποίος έκοβε το νήμα της ζωής του στα 1980, λίγους μήνες αργότερα απ' τον καιρό που η Ιωάννα έβγαζε τις δικές της συλλογές. Νομίζω πως οι ομοιότητες ποίησης και βίου εκδιάζουν σχεδόν τη συγκριτική τους ανάγνωση.

15. Πρόσφατη μελέτη για τον Τραϊανό: Σ. Μακρής, «Αλέξης Τραϊανός: το κομπί στα μακρά για λίγη Πλαθ», *Θέματα Λογοτεχνίας* 9 (Ιούλιος - Οκτώβριος 1998), σσ. 67 - 83.